

NÖVÉNYNEMESÍTÉSI TANÁCSKOZÁS

1971. MÁRCIUS 3—4

*

Elnöki megnyitó

GERGELY ISTVÁN MINISZTERHELYETTES,
a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Üdvözlöm a Tanácskozás résztvevőit és őszinte elismeréssel köszöntöm a Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztályának Növény-nemesítési Bizottságát ezen tanácskozás megrendezéséért. Évenként immár rendszeresen szervezi meg az Agrártudományok Osztályának ezen legaktívabb bizottsága a növény-nemesítés tárgykörében időszerű kérdésekről tanácskozá-sait, amelyek kiegészítve az ugyancsak évente rendezett növény-nemesítési vándorgyűlésekkel valóban fontos és hatékony fórumát alkotják elméleti és gyakorlati növény-nemesítésünknek.

Jelen tanácskozás témája: „*A kalászosok nemesítésének helyzete és új feladatai*” egész sorát veti fel népgazdaságunkat szorosan érintő fontos és időszerű kérdéseknek. Remélem, hogy a tanácskozás meghívójában közölt érdekes előadások, a várható hozzászólások és viták sok értékes tájékoztatás-sal, hasznos javaslattal fognak hozzájárulni tudományos és gyakorlati kérdések tisztázásához, a további nemesítési munka és eredményes fejlődés biztosításához.

Illőnek vélem, hogy a mai tanácskozásunk alkalmából röviden meg-emlékezzünk a kalászosok nemesítése terén régebben elért hazai eredménye-inkről. Tudjuk, hogy a régi magyar búzának már többszázéves múltra tekint vissza egész Európaszerte ismert híre.

A Kárpát-medence, a Magyar Alföld, a Tisza-vidék búzáját a „fajta” mai fogalmával azonos különleges megbecsülés és rendkívüli kereslet illette, aminek kifejlődésében kétségtelen érdeme volt nemcsak a kitűnő táji adottságoknak, hanem ezek tudatos felismerésének, a vetőmag következetes, jó és okszerű kiválasztásának, mondhatni az akkori kornak megfelelő nemesítői tevékenységnek is.

A mai fogalmainknak megfelelő búzafajtának, nemesítési alapanyagának bizonyult a régi magyar Tiszavidéki búza azáltal is, hogy több európai állam búzafajtáinak kialakításában, sőt tengerentúli fajta létrejöttében is hatékonyan szerepelt annak idején.

De a céltudatos növény-nemesítésnek, irodalmának már kezdeti korában voltak tudományos művelői hazánkban is, hiszen 100 éve lesz három év múlva, hogy *Mokry Sámuel*: „Búzanemesítés” című könyvét kiadatta.

A hazai növénynemesítésünk rendszeres kereteket 80 év előtt kapott, amikor a Magyaróvári Országos Növénytermelési Kísérleti Állomást megszervezték és ennek vezetőinek *Cserháti Sándor*, *Gyárfás József*, majd *Grábner Emil*, a magyar mezőgazdasági tudomány klasszikus képviselőinek irányításával és közreműködésével a magyar növénynemesítés kibontakozott és megfelelő tudományos alapra épült.

Évszázadunk elejétől kezdve már következetesen és egyre hatékonyabban fejlődött hazai növénynemesítésünk, melynek eredményei általában ismeretebbek, semhogy tanácskozásunk résztvevői előtt ezeket részletezni kellene. Megemlékezésként mégis hadd említsem *Székács Elemért*, *Fleischmann Rudolfot* és *Baross Lászlót*, akik számos kiváló nemesített búzafajtaival érték el országos jelentőségű és tartós eredményt. Baross László 50 év előtt kezdte meg a Bánkúti 1201. búzafajta nemesítését, 40 évvel ezelőtt ismerték azt el, mint államilag törzskönyvezett fajtát és a fajta még ma is — igaz, már csak kis arányt képviselve — szerepel a köztermesztésben.

A búzanemesítés terén elért sikereket követte az egyéb kalászos növényfajok eredményes nemesítési munkája. Rozsból, őszi- és tavaszi-árpából, zabból is létrejöttek az elismert fajták, amelyek az akkori igényeknek és termesztési lehetőségeknek jól megfeleleltek.

A második világháború pusztításai úgyszólván valamennyi gabonafajtánkat tönkretette, annyira, hogy utána már az is komoly nemesítői eredménynek számított, ha az elveszettnek hitt régi érdemes fajták maradványait felkutatva, átszelektálva sikerült azokat megmenteni és a köztermesztés számára ismét felszaporítani.

A világ rohamos fejlődésének ütemével párhuzamosan azonban lényegesen megváltoztak a nemesítéssel szemben álló igények, fokozatosan fejlődtek a lehetőségek is. Világszerte nagy verseny és hatalmas előrehaladás következett a növénynemesítés tudományában és gyakorlati eredményeiben.

A kísérleti és nemesítő intézetek rendszerének kialakításával, fokozatos ismételt fejlesztésével államunk is biztosította a korszerű nemesítői munka feltételeit. Ezt bizonyítják például az 1957-ben elismert Fertődi 293. és az 1968 évben elismert Kiszombori I. búzafajták, melyeknek termesztését a korai és középkorai érésű búzák csoportjában a későbbi években is szükségesnek tartjuk. Egyidejűleg várjuk e reményteljes újakat!

A magyar mezőgazdaságot irányító minisztérium a korlátozott lehetőségek ellenére is következetesen támogatta a hazai növénynemesítést, ennek minden előfeltételét biztosítani törekedett, de egyszersmind idejében élt a külföldi nemesítési eredmények, ígéretes új búzafajták átvételével és bevezetésével köztermesztésünkbe.

Tíz év előtt kezdtük meg hazánkban a kiváló szovjet nemesítő, Lukjanyenko akadémikus által nemesített Bezosztája I. búzafajta termesztésbe vonását. Tudjuk, hogy ma búza vetésterületünknek mintegy 80%-án termesztjük

e

ázt a fajtát, amelynek döntő szerepe van abban, hogy a háború előtti 13 q/ha átlagos búzatermésével szemben 1966—1969 évek átlagában már országosan 25,4 q/ha volt a termés. A Bezosztája búzafajta rendkívül nagy termőképességét köztermesztésünkben elért említett átlagos termés még messze nem tükrözi. Ezt fényesen bizonyítja az Állami Gazdaságok legjobb területein, 100 000 ha-on 1969-ben elért 32,8 q/ha átlagos búzatermés.

Az egyéb gabonafajok termesztésében nincsenek olyan jó eredményeink, mint aminőt a búzatermésünk növelésével elértünk. Többnyire a régi nemesítésű fajtákat termesztjük rozsból, őszi-árpából is, bár felemlíthetjük, hogy a BETA őszi árpafajtánkat a Szovjetunióban is több százezer hektáron termesztik. Fejlődést jelent a Horpácsi kétsoros őszi-árpa, valamint az utóbbi években elismert tavaszi árpafajták is.

A takarmánygabona nemesítésünkben nemzetközi viszonylatban is figyelemre méltó eredménynek számítanak a rozs-búza keresztezéséből származó Triticale előzetesen elismert fajták, melyeknek takarmányozási hasznosítási foka meghaladta az egyéb takarmánygabonák hasznosítási fokát.

Búzanemesítőink többé-kevésbé ismerhetik azokat a gondokat, amelyek a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium búzafajta-politikájának következetes irányítását megnehezítik és ennek időnkénti felülvizsgálatára, fejlesztésére késztetnek.

Közölhetem a nemesítők itt egybegyűlt plénumával, hogy sokoldalú növényegészségügyi, fajtafenntartási és egyéb szempontok miatt is a búzafajta-politikánk további fokozatos fejlesztését véljük időszerűnek. Az elmúlt évek búzatermesztésénél országszerte észlelt egyes növénybetegségek tünetei és kártételei arra intenek, hogy ezek megelőzésére, elhárítására jobban és céltudatosan felkészüljünk. Ehhez elsősorban nemesítőinktől várunk segítséget és együttes, eredményes közreműködést.

Fajtapolitikánk megvalósításában az eddigiekhez hasonlóan kívánunk támaszkodni az Országos Mezőgazdasági Fajtaminősítő Intézet munkájára is.

Búzatermesztésünk technológiája, gépesítettsége sokat fejlődött ugyan, azonban országos viszonylatban még igen sok a javítani való. A további fejlesztés növeli a termesztés ráfordításait, amelyeket az átlagtermés és a termesztett búza minősége javításával kell hasznothozóan ellensúlyozni.

Búza vetésterületünket nem kívánjuk növelni, de összes búzatermésünket és ennek minőségét tovább kell fokoznunk; ezt nemcsak kenyérgabona-szükségletünk, hanem exportkilátások, valamint a takarmány-búzatermesztési törekvéseink és ennek előnyös lehetőségei is indokolják.

Sokat tett államunk a növény-nemesítés érdekében és ezért elvárjuk az eredményeket is. Régen elmúlt az egyéni, önálló nemesítés lehetősége, de ma már az egyes nemesítő intézetek is csak jól szervezett országos hálózatban, sőt mondhatni csak a jól felfogott nemzetközi nemesítői kapcsolatok tervszerű kialakításával és ezek okszerű hasznosításával működhetnek eredményesen.

A kutatás komplex szervezetének kialakításával, a szegedi Gabonatermesztési Kutató Intézet táplánszentkereszti Kísérleti Állomásának szervezésével fejlődnek a gabonanemesítés szellemi és műszaki keretei. Alapvető követelmény és erre hangsúlyozottan kérem fel valamennyi érdekelt növény-nemesítő elvtársat, hogy a gyakorlati nemesítői munkára, valamint a nemesítési alap kutatásokra illetékes társintézetek, egyetemek kutató bázisai önzetlenül, legteljesebb együttműködésben, jó megértésben, egymás nemesítői munkáját jól kiegészítve és támogatva, a kettősségeket mellőzve, közösen törekedjenek az előttük álló fontos és nemes célok, feladatok elérésére. Reménykedve figyeljük a MTA Mezőgazdasági Kutató Intézetének búzanemesítési munkáját, eredményeit is.

Meg kell állapítanunk, hogy a növény-nemesítési alap kutatások, genetikai vagy nemesítési módszertani kutatások terén az elmúlt évtizedben nem sok olyan hazai eredmény született, amit a növény-nemesítők szélesköre átvett volna. Meg kell vizsgálnunk, vajon nem lehet-e javítani valamit alap- és módszertani kutatásaink terén, nincsenek-e túlságosan prakticista kutatásokkal telítve elvileg elméleti kutatásokra is hivatott hazai intézeteink? Tisztában kell lennünk azzal, hogy perspektivikus kutatások nélkül nem lesz mire alapoznunk.

Biztató az a kutatási láncolat, ami most van kialakulóban Szegeden a Biológiai Kutató Központ és a Gabonatermesztési Kutató Intézet között; ez a komplexitás a tisztán elméleti, búzagenetikai, sejtgenetikai kutatások nemesítési alkalmazásától, az agrotechnikai kipróbáláson keresztül az ökonómiai kutatásokig, illetve a gyakorlati szaktanácsadásig terjedő láncolat. Hasonló kialakítására nyilván van lehetőség más növények, illetve intézmények esetében is.

Biztató az agrárkutatások számára népgazdaságunk hatalmas beruházása, a Martonvásáron épülő fitotron. Ahogy az ilyen dimenziójú kutatási objektumok általában — pl. a Cobalt-mező Gödöllőn — nyilván ez is országosan javít kutatási lehetőségeinken. Meg kell teremteni a reális lehetőséget, hogy ez a komplexum minél több intézmény, illetve kutató számára gyümölcsöző legyen. Márcsak biztonsági okokból is szükség van arra, hogy a fitotron többféle elgondolás és több irányú kutatás alapján hasznosíttassék.

Jó együttműködési lehetőséget rejt magában a későbbi előadásokban javasolt „gén-bank” felállítása akár országos, akár nemzetközi szinten. Ebből a lehetőségből sem szabad kizárni senkit.

A nemesítői munkának évtizedekre kell előre nézni; viszont annak a megállapítása, mi lesz az igény 1—1,5 évtized múlva, a legnehezebbek közé tartozik. Igényeljük a nemesítők az ökonómusok piackutató munkáját térben és időben. Ez a munka amellet, hogy segíthet a helyes „trend” (irányok) megállapításában — segíthet a legmodernebb számológéptípusok bevezetésében is a nemesítési gyakorlatba. Így az ökonómusoknak ez a köre kapcsolat

lehet a kutató és az elektronikus gép, valamint a jelen és a jövő között is. Másrészt támogatni kell minden olyan elgondolást, módszert, ami segíthet a jövőt közelebb hozni. Az évenkénti több nemzedék felnevelésének üvegházban vagy klímakamrában, fitotronban; a gyorstesztelési eljárásoknak a növényi betegségek, megdőlés, szárazságtűrés stb. vizsgálatában a jelentőségét aligha lehet túlbecsülni.

Az elmondott szempontok felvetésével kívánom a Magyar Tudományos Akadémia Növénynevelési Bizottsága által egybehívott tanácskozást — köszönettel fogadott felkérésre — bevezetni és egyben utalni arra a megtisztelő és egyben kötelező körülményre is, hogy a tanácskozás a legfőbb tudományos intézményünknek, a Magyar Tudományos Akadémiának szék-házában kapott helyet. Ez nemcsak a tárgyalt téma jelentőségét emeli ki, hanem az előadások és hozzászólások színvonalát is előírja. Eredményes és hasznos munkát kívánok a Növénynevelési Tanácskozáshoz.